

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi / Journal of Ottoman Legacy Studies

ISSN 2148-5704

www.osmanlimirasi.net

osmanlimirasi@gmail.com

Cilt 6, Sayı 14, Mart 2019 / Volume 6, Issue 14, March 2019

TANPINAR'IN DİVAN VE HALK EDEBİYATINA DAİR GÖRÜŞLERİ

Tanpınar's Opinions on the Divan and Folk Literature

Makale Türü/ Article Types : Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received Date : 21.01.2019

Kabul Tarihi/Accepted Date : 15.02.2019

Sayfa/Pages : 1-10

DOI Numarası/DOI Number : <http://dx.doi.org/10.17822/omad.2019.107>

FUNDA ÇAPAN ÖZDEMİR

(Dr. Öğr. Üyesi), Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Yozgat / Türkiye, e-mail: fundacapanozdemir@gmail.com, ORCID:

<https://orcid.org/0000-0002-3950-4842>

Atıf/Citation

Çapan Özdemir, Funda, "Tanpınar'ın Divan ve Halk Edebiyatına Dair Görüşleri", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 6/14, 2019, s. 1-10.

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 6, Sayı 14, Mart 2019.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 6, Issue 14, March 2019.

ISSN: 2148-5704

TANPINAR'IN DİVAN VE HALK EDEBİYATINA DAİR GÖRÜŞLERİ

Tanpınar's Opinions on the Divan and Folk Literature

FUNDA ÇAPAN ÖZDEMİR

Öz: Çalışmanın amacı, Tanpınar'ın makalelerinde ve edebiyat tarihinde yer alan divan ve halk edebiyatına dair görüşlerini incelemektir. Tanpınar'ın, incelediği eserlerde Türk edebiyatının tüm tarihî devirlerini göz önünde bulundurarak kapsamlı ve mukayeseli yorumlar yapması ilgi çekicidir. Bu bakımdan yazar, sanatta süreklilik fikri, eser-hayat ilişkisi, Garplı ve Şarklı düşünce sistemleri, medeniyet ve kültür gibi pek çok meselede Türk edebiyatına olduğu kadar Türk fikir hayatına da katkılarda bulunur. Edebî eserlerin fikrî ve hissî kaynaklarına dikkati çeken Tanpınar, Türk edebiyatına yeni ve orijinal metotlar getiren bir araştırmacı, nesillere yol gösteren bir öğretici, derin bilgi ve kültürüyle, eskinin terbiyesinden geçen modern ve üretici bir şahsiyettir. Sanatta süreklilik fikriyle halk ve divan edebiyatı hakkında yazdığı makalelerde ve edebiyat tarihinde, devir, eser ve şahsiyet bağlamında şairlerin mizacını ve hayata bakışını anlatırken teferruatlı bir üslup çalışması yapar. Tanpınar'ın bir edebiyat araştırmacısı olarak merkezinde daima edebî eser durur. Muhteva ve üslup gibi unsurlara değinen yazar, sanatkarın dünya görüşüne ve devrinin genel özelliklerine varıncaya kadar tespitlerde bulunur. Bu gibi meselelerde ileri sürdüğü görüşleriyle dikkati çeken yazarın halk ve divan edebiyatına bakışı, çok yönlü olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şair, nesir, fikir, his, sanat

Abstract: The purpose of this study is to examine Tanpınar's opinions on the Divan and Folk Literature in scope of Tanpınar's essays and literature history. It is interesting to see that Tanpınar made extensive comments with comparisons by taking all historical periods of the Turkish literature into account, in scope of the works he examined. In this scope the author not only makes significant contributions to Turkish literature in many subjects such as the idea of the sustainability in art, work-life relation, western and eastern mindsets, civilization and culture; but also to Turkish world of ideas. Tanpınar is a researcher who introduced new and original methods to Turkish literature, a teacher showing the way to the generations and a modern and productive individual who is disciplined by the old times in addition to his endless knowledge and culture. The author talks about elements such as the contents and the style in addition to making determinations about the creators' views of life and their periods' general features. The author draws the attention with his opinions on such subjects and in this study, his opinions on the Folk and Divan literature were tried to be examined from multiple aspects.

Keywords : Poet, prose, idea, feeling, art

“Eski şiirin tadı gittikçe beni daha fazla sarıyor.”
Tanpınar

Giriş

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren (3 Kasım 1839) Tanzimat Fermanı ile siyasî ve sosyal alandaki yenileşme hareketleri bir zihniyet değişiminin ifadesi olarak edebiyatta etkisini gösterir. Edebiyat alanındaki çalışmalardan beklenen bir devrin edebî çehresini tespiti çalışmak olduğu kadar edebî yenilikleri ve gelenekten gelen tesirleri belirlemektir. Özellikle Batı medeniyeti dairesine giren Türk edebiyatında, edebiyat cereyanlarının bir kısmı eskiyi kötülerken; diğer kısmı ise mazinin birikimiyle yeniyi inşa etme yoluna gitmiştir. Batı medeniyeti dairesine giren Türk edebiyatında bir eskilik-yenilik meselesi olduğu açıktır. Bu durumu, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde incelediği; resmî dilde değişiklik, yeniliğe doğru, İstanbul'da hayatın değişmesi, yeni ve eski, yeni terkiplere

doğru, yeniliğin üç büyük muharriri, yeni manzume, yeni dil ve hayal, yeni insan, yeni Osmanlılar ve siyasi muhitler, eski şiir, yeni şiir ve şekil, yeni şiir anlayışı, yeni masallar ve istiarelerin değişmesi, yeni bir edebiyat anlayışı gibi konulardan da anlayabiliriz.

Tanzimat sonrası edebiyatımızda yaşanan, neredeyse bin yıllık güzellik anlayışının ve bu anlayış paralelinde gelişen geleneğin çok keskin bir kararla bir kenara itilerek yeni bir edebiyatın kurulmaya çalışılmasıdır. Tanzimat'tan beri kurulup geliştirilmeye çalışılan Türk edebiyatının divan edebiyatı ve halk edebiyatı olmak üzere iki zengin kaynaktan beslenmesi gerektiğini, bir gelenek ve bir süreklilik fikriyle idrak eden Tanpınar'ın edebiyat tarihinde *Garplılaşma Hareketine Umumî Bir Bakış* başlığından önce divan şiirine ait bazı değerlendirmelere yer vermesi mühimdir; çünkü Tanpınar'a göre, yenileşmeden beklenen, kültür ve medeniyette olduğu gibi, edebiyatın da kendi imkânları ölçüsünde ve bir süreklilik fikriyle yenileşmesi ve zenginleşmesidir. Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatının en önemli problemlerinden biri, yenilik adına geçmişle olan bağların koparılmış olmasıdır; bu da bir köksüzlüğe yol açacaktır. Batı'da en modern sanatkâr veya eleştirmen, Antik Yunan'dan beri gelen felsefe ve Hristiyan teolojisi ile meselelerini telif ederken, bizim sanatkârlarımızın kendi köklerinden beslenememelerini Tanpınar, bir problem olarak görür. Buna göre, geleneğe dayanmayan sanat ve edebiyat hareketleri köksüzdür, dayanıksızdır ve kısa ömürlüdür. Tanpınar'a göre, edebiyat ve sanatta da yenilik adına mazideki kaynaklarımızla olan alaka, eski harsımızla olan rabitalar kesilmiş ve Servet-i Fünûn, Birinci Yeni, İkinci Yeni gibi sadece bir nesle mensup edebiyatlar başlamıştır. Yani Tanzimat sonrası edebiyatımızda yeni, nesilden nesle zenginleşerek devam edip bir öz oluşturmamış; zevk ve estetik duyarlık, altın halkalardan oluşan bir zincire dönüşmemiştir.¹ Tanpınar'ın sanat, kültür, medeniyet ve millet anlayışının temelini *devamlılık / süreklilik* oluşturur. Bu anlayışa göre, sanatta gelenek esastır; her sanat hareketi kendi geleneği içinde ilerler. Bu bakış açısıyla Tanpınar, divan ve halk edebiyatı alanındaki eserleri, her daim anlaşılması ve ders alınması gereken zengin kaynaklar olarak telakki eder. Edebiyatımızda zihniyet değişimlerinin yanı sıra bu edebiyatı teşekkül ettiren fikrî ve hissî kaynaklara işaret etmesi, dikkate değerdir.

Tanpınar'ın Divan ve Halk Edebiyatına Dair Görüşleri

Tanpınar'ın *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi* ve bilhassa edebî eleştirileri, belge tarihçiliği ile edebî şahsiyetlerin ve metinlerin sanatkârane yorumları, tek yönleme bağlı kalmayarak kaleme alınan bir terkip anlayışının neticesidirler. Edebiyat tarihinin ön sözünde Brunetière'in türlerin gelişmesi, Thibaudet'in nesiller, Hippolyte Taine'in zaman ve çevre kuramlarından bir yöntem olarak istifade ettiğini dile getirir. Bu tür kuramsal temellerin edebiyat tarihi için sadece bir giriş fikri verdiğini, daha sonra tarihin ve konuların gereğinin kendisini duyurmaya başladığını ifade eder.² Böylelikle, yazar edebiyat tarihçiliğinde tek yöntem ile yetinmeyerek her edebî dönem, kişi ve yapıt için farklı yöntem ve bakış açıları geliştirir. Zaman, çevre, ırk, ekol, kültür, uygarlık gibi etkenlerin her birinin, sanatçı ve edebî eserinin oluşumunda farklı roller üstlendiğini idrak etmesi, mühimdir. Edebiyat tarihinde *Garplılaşma Hareketlerine Umumi Bir Bakış* başlıklı bölümde, uygarlık-edebiyat ilişkisine dikkati çeken Tanpınar, divan ve halk şiiriyle nesri üzerinde önemle durur.

Tanpınar, Batı tesirinde gelişen Türk edebiyatının teşekkülünde halk ve divan edebiyatını dikkate değer bir kaynak olarak görür. Edebiyat tarihini ve makalelerini şümulü bir bakış açısıyla ve Yahya Kemal'in kökü mazide olan ati olmak fikriyle; geçmiş, bugün ve geleceği bir arada, bir bütün hâlinde düşünür. Tıpkı Yahya Kemal'in Bergson'un *durée* kavramına gönderme yaptığı gibi Tanpınar da Bergson'un kesintisiz zaman anlayışının tesiriyle *imtidâd* fikriyle zamanın bölünmezliğini, geçmişin değişerek, yenileşerek devam ettiğini ileri sürer.

¹ İsmail Çetişli, *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Tespitleriyle Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatının Temel Meseleleri*, haz.: Kâzım Yetiş, *Edebiyatımızın Zirvesinden 3 İsim Nâmık Kemâl-Ahmet Hamdi Tanpınar-Kemal Tahir*, Elginkan Vakfı Yay., İstanbul 2012, s. 191-195.

² Ahmet Hamdi Tanpınar, *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2001, s. IX-X.

Tanpınar'ın halk ve divan edebiyatına dair ilgisinin temelinde bir süreklilik fikrinin yanı sıra bir gelenek bilinci söz konusudur. Tarihinde kültürel değişimler yaşayan toplumlarda *gelenek bilinci* zayıflar; fakat en köklü devrimlerin yaşandığı toplumlarda bile geleneğin izlerine rastlamak mümkündür. Tanpınar, halk ve divan edebiyatına ait metinleri her zaman geçerliliğini koruyan bir kaynak olarak görür. Kültürün temeli yazıya ve zengin lisana dayandığından, hiçbir metin, eski metinlerden tümüyle bağımsız olmaz. J. Kristeva, “*Her metin, bir alıntılar mozaiği olarak okunur, her metin bir başka metne dönüşür, bir başka metni içine alır. Metinlerarası ilişkiler kavramı ‘özelliklerarası ilişkiler’ kavramının yerini alır.*”³ ifadesiyle her anlatımın bir kültürün içinde yer aldığına ve bu nedenle sadece yaşadığımız dünyanın dil dışı gerçekliklerine değil, aynı zamanda kendisinden önceki yazılı ve sözlü metinlere göndermede bulunabileceğine vurgu yapar. Aktulum, “*Bir metin hep daha önce yazılmış metinlerden aldığı kesitleri yeni bir birleşim düzeni içerisinde bir araya getirmekten başka bir şey olmadığına göre, metinlerarası da hep önceki yazarların metinlerine, eski yazınsal bir geleneğe bir tür öykünme işleminden başka bir şey değildir.*”⁴ ifadesiyle eserlerin aynı dile yaslandıklarından ötürü geleneğin dünyasından kaçamadıklarını vurgular.

On dokuzuncu asır Türk edebiyatı tarihini büyük bir fikir cereyanının tarihi, Türk insanında başlayan bir buhranın ve yeni ufuklar ve değerler etrafında kurulan bir iç düzenin tarihi olarak yorumlayan Tanpınar, yeni ile eskinin her anlamda karşılaşmasına önem verir. Zaman ve muhit fikirleri etrafında divan ve halk edebiyatına ait eserleri inceler. Bu bağlamda edebiyat tarihinin giriş kısmında divan edebiyatına dair değerlendirmeleri dikkate değerdir. Divan edebiyatına ait eserlerin bir saray istiaresi görünümünde olduğunu ileri sürer ve saray kelimesi üzerinde durur. Buna göre saray, aydınlığın ve feyzin kaynağı muhteşem bir merkeze, hükümdara, onun cazibesine ve iradesine bağlıdır. Her şey, onun etrafında döner, ona yakınlığı nispetinde feyizli ve mesuttur. Dolayısıyla, aşk da bu cinsten bir istiare olarak düşünülür; âşık olunan kişi, tüm üstün sıfatlara ve kudretlere sahip, kıskanılan fakat kıskanmayan bir hükümdara benzetilir. Bütün bir sarayın yaşama tarzı söz konusu edilir. Her saltanat, bir yığılma ve toplanmadır. Hazine, kapalı odanın baharı olup her çeşit mücevher, kıymetli madenlerle doludur. Kıymetli ağaçlar, misk ve anberler bu zengin ve solmaz baharı koku hissinde tamamlar. Âşık, tıpkı bir saray adamı gibi rakiplerle mücadele hâlinindedir. Tanpınar, divan şiirlerinde anlatılan kalp maceralarını atalarımızın yaşayış şekilleriyle bağdaştıramaz.⁵ Tanpınar, yaşayış şekillerine uymayan bir yığın ızdırabı benimsemelerinden dolayı onların eserlerinin santimental bağlamda da zayıf kaldıklarını düşünür. Buna göre, eski şiirimiz her büyük sanat geleneği gibi içinde doğduğu ve bağlı bulunduğu bir içtimai sistemi verir. Eski şiirde geçen sevgiliye ait vasıfların büyük bir kısmı peygamber için söylenmiş na’lerde ve Peygamberlere yakın olan din adamları vafındaki manzumelerde çok rahmanileşmiş bir şekilde işlenir. Tanpınar’a göre, eski edebiyat, her noktası birbirine cevap veren kapalı ve düzenli bir âlemin ifadesidir. *Hikmet* kelimesiyle özetlenebilecek hayat, insan tabiatı ve kaderi hakkında yazarın bedbince bulduğu realist görüşler, yine aynı değerler âleminin bir parçasıdır.⁶ Tanpınar’a göre *tasavvuf*, saray istiaresinin yanı başında eski cemiyette insanın iç nizamını yapar, eski şiire sembolik bir lügat armağan eder ve bu şiirin lirizmine keskinlik ve derinlik katar.

Tanpınar, divan şiirini değerlendirirken Bâkî gibi şairlerden örnekler vererek bu sanatın üst seviyeye ulaştığı noktaları işaret eder. Hazan gazelinde geniş bir insanlaştırma olarak adlandırdığı teşhis sanatında ifadesini bulan gür sesin, tevekkül, rıza, isyan ve içlenme gibi bütün bir karışık ruh hâlini yüklenerek sanatkârla birleşmesini takdir eden Tanpınar, “*Bâkî çemende hayli perişân imiş varak / Benzer ki bir şikâyeti var rûzigârdan.*”⁷ beytini işaret ederek

³ Zeynel Kiran ve Ayşe Kiran, *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Seçkin Yay., Ankara 2007, s. 359.

⁴ Kubilay Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yay., İstanbul 2007, s. 18.

⁵ A. H. Tanpınar, *19uncu Asır Türk...*, s. 5-9.

⁶ A. H. Tanpınar, *19uncu Asır Türk...*, s. 5-12.

⁷ A. H. Tanpınar, *19uncu Asır Türk...*, s. 14.

okurun *asıl şiir hâline* eriştiğini düşünür. Tanpınar'ın bu gibi değerlendirmelerinden şiir sanatında insan hissiyatına ne denli büyük ehemmiyet verdiğini anlamaktayız.

Tanpınar, beyit beyit çalışmanın divan şairlerine geniş imkânlar tanıdığını düşünür. Peyzaj, psikolojik dikkat, ihsasların cümbüşü, hikmet, şikâyet, zaman zaman şaka, tevekkül ve rıza, mistik vecd, feragat ve oyun gibi ifade imkânlarını tam bir bütünlük halinde sunan şairler, sanatlarını tek bir fikrin etrafında geliştirmeye çalışırlar. Eski şiirin gerek halktan aldığı ifadelerle, gerek bu cinsten dinî unsurlarla, hazır hayallerle hat ve musiki gibi sanatlara telmihleriyle, kaynak eserlerden aldığı kıyas unsurlarıyla daima bir hazır malzeme tarafı vardır.⁸ Eski şiirin bir geleneği olan nazireciliği ise, bir moda olarak düşünen yazar, onu bir hüner fikrine bağlar.

Tanpınar, Türk edebiyatının en önemli problemlerinden birinin dil meselesi olduğuna inanır. Divan ve halk şairlerinin şiirlerini bu bakış açısıyla inceleyen yazar, büyük şairlerin çoğunun halkın ağzında değişen ve gelişen Türkçeyi yakalayabildikleri nispette yaşayan tek değeri yani dili bulduklarını düşünür.⁹ Buna göre, halk ağzından alınmış ifade tarzlarının eski belagatin en mühim unsuru olan cinas sanatının da yardımıyla eski şiire bir nevi folklor edası verdiğini ifade eder. Fuzulî, Yahya Bey, Necâti Bey, Nedim gibi divan şairlerinin şiirlerini dil bakımından değerlendiren Tanpınar, her şeyin bir dil meselesi olduğunu, dilin insan dediğimiz duygu ve düşünce kaosunun vuzuh noktası olduğunu ifade eder. İnsanoğlunun varlık durumunun dil ile şekillendiğini düşünür. İyi yapılmış, yani tam şeklini bulmuş bir mısra dilin çiçeğine benzetir. Matematikten geometriye, rakstan resim, heykel, nağme ve musikiye kadar insan zekâsının bütün mebdelerini ve zaferlerini, bütün tecrübelerimizi toplaması bakımından dil meselesini önemser. Buna göre şeklini bulmuş mısra, dile geçişiyle kazandığı vuzuhu kaybetmeden insanı uzviyetinin en canlı tarafına, bütün teessüri hayatının başlangıcı olan noktasına, sesine, nabzına hitap eder.¹⁰ Fuzulî'yi aruzla ve dille oynaması, bazı kasidelerde sözü çeşitli oyunlarla adeta kafiyeli ve vezinli bir nesir haline getirmesi bakımından değerlendirerek, bu şairi *filolog şair* olarak düşünür. Tanpınar, Fuzulî'yi söyleyişteki mükemmellikleriyle dili ustaca kullanması bakımından Nesimî, Necâti Bey, Nef'î, Bâkî, Nedim, Şeyh Galib gibi Divan şairlerinden üstün tutar. Fuzulî'nin zihnilliğinin, mizah ve hiciv kudretinin yanı sıra aşkı ve hayatı çok ciddi bir zaviyeden göstermesini önemser.

Türk şiiri, XIX. yüzyıl ortalarına gelinceye kadar kaynağını Doğu'da bulan ve bilhassa dinin beslediği bir kültür dünyası ile yoğrularak XIV. yüzyıldan itibaren divan şiiri denilen klasik ve köklü bir şiir geleneği içinde asırlar boyunca saltanatını sürdürür.¹¹ Divan şiiri, Kur'an'dan ve diğer İslami, tasavvufi kaynaklardan istifade eder. Bütün bu dinî, tasavvufi hisler âlemi ve rahmaniyeti bu manzumeye bir keskinlik katar ve âdeti onu aydınlatır.¹² Halk ve divan edebiyatının fikrî ve hissî kaynaklarına işaret eden Tanpınar'a göre, "*Aşk meydanına soyunurken fânî varlığını*" bırakan "*bir sevgi bir rûh rüzgârı gibi esen*" Yunus Emre'nin "*Ben giderim yana yana / Aşk boyadı beni kana*" gibi mısraları, tarih ve zaman fikrine meydan okur; devrinin ötesinde her zamanın dili ve zevkiyle, her nesil ve her hayat görüşünü yansıtır. Pek az şair Yunus kadar isimsiz bir ötesinde yaşamıştır. O, hüviyeti kolayca nüfus kâğıdına sığmayanlardandır.¹³ Bu bağlamda Tanpınar, halk ve divan edebiyatı temsilcilerinin içinde Yunus Emre'ye ayrı bir mevki verir: "*O daima tek başınadır. Eğer muhakkak bir kalabalığa katılacaksa, bu kalabalık şüphesiz kendisinden sonra gelenler, yaptığı işi devam ettirenlerdir. Bâkî'dir, Nef'î, Nedim, Fuzulî, Şeyh Galib, Haşim ve Yahya Kemal'dir. Hattâ muasırı olan adli sanlı Mevlâna ile his ve düşünce yakınlığı dahi bu belirlilikler ötesi yaşamağı, bu yalnız*

⁸ A. H. Tanpınar, *19uncu Asır Türk...*, s. 19.

⁹ A. H. Tanpınar, *19uncu Asır Türk...*, s. 19.

¹⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yay., İstanbul 2005, s. 147.

¹¹ İsmail Parlatır, *XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV, sayı: 481-482, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2012, s. 1.

¹² A. H. Tanpınar, *19uncu Asır Türk...*, s. 18.

¹³ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 135.

*başinalığı bozamaz.*¹⁴ Yunus Emre'nin şiirlerini bir *ruh kasırgası* olarak adlandırması mühimdir.¹⁵ Yunus'taki yalnızlık hissi tasavvuf yoluyla gurbet ve sevgi hissiyle birleşir: “Yunus'ta gurbet, sevginin yalnızlık aynasıdır. Biz sevdiğimiz nispette yalnızızdır. Yalnızlığımız nispetinde kâinatla birleşir, kucaklaşırız. Yunus'un şiirinde ölümün aldığı o geniş ve az rastlanır yer de buradan gelir.”¹⁶ Tüm bu misallerde Tanpınar, tıpkı Yahyâ Kemâl'in

*Eslâf kapıldıkça güzelden güzele
Fer vermiş o neşveyle gazelden gazele
Sönmez seher-i haşre kadar şi'r-i kadîm
Bir meş'aledir devredilir elden ele*

mısralarını hatırlatırcasına eski şiirin asla ölmeyeceğini, insanın özüne indiği fikirleriyle ve hisleriyle daima yaşayacağını ve şairler arasında devam eden his birliğini vurgulayarak, edebiyatımızda zincirleme olarak devam eden *süreklilik* fikrini savunur.

Tanpınar, eski şiirimizin bazı yönleriyle hayatı engelleyen bir tecrit şiiri olduğuna inanır. Eski şairlerimizin beğenilmemesini bu sanat telakkisine erişmiş olmamanın bir cezası olduğunu düşünür. Eski şiirimizde Garp şiirinde olduğu gibi hayatla sıkı bir münasebet olmadığından dolayı şiirin mucizesiyle gülmeyen bu eski eserlerin büsbütün boş, sadece bir belagat ve hüner oyunu gibi kaldıklarını düşünür.¹⁷ Tanpınar'a göre, eski şiirimizde; sıkı kaideleri, kolaylıkları ve güçlükleri, tehlike ve emniyetleri, uzak ve yakın hedefleri, arkasında dayandığı bir hayat anlayışı, bir zevki ve bir estetiğin emrinde olan bir üslup söz konusudur. Eski şiir hakkında hüküm vermek lazım geldiği zaman asıl düşünülmesi lazım gelen değişen bir zevk ve anlayışa, dildeki bütün bir tasfiye ve tekâmüle rağmen, bize hâlâ kendilerini bir mükemmeliyet örneği gibi kabul ettiren *mısralar* ve *beyitlere* ayrı bir önem verir.¹⁸ Bütün Orta Çağ sanatları gibi eski şiirimizin eşyayı saf dilce kavramasını, bu sanatın mühim bir tarafı olarak görür; fakat bu sanatın esas sevilme nedenini *ses ve bu sesteki büyük keder* hissine bağlar.

Tanpınar'a göre eski şiiri itham etmek isteyenler, bu terkinin güzelliklerini dikkate almazlar. Sadece bu terkinin içerisinde yer alan kelimelerin yabancılığını gündeme getirirler. Eski şiiri itham etmek isteyenleri, bu bağlamda eleştiren Tanpınar, onların bütün bir üslup arasından seyredilen ruh peyzajını hesaba katmaları gerektiğine inanır.¹⁹ Yenilik aşkından vazgeçip de asıl şiire döndüğümüz zaman, bu bilginin derecesini ve ondan alabileceğimiz dersin büyüklüğünü anlayacağımızı düşünür. Eski şiirimizde Garb'ın anladığı manada psikolojik vaziyetlerden, deruni mücadelelerden, insanı talihin korkunç iradesiyle karşılaştıran terkiplerden doğmuş beşerî yoktur. Eski şiirde, sadece insanlığa has bir meziyet olan güzelliğin elde edilmiş olmasından gelen sanatta asıl istenen bir beşerînin olduğunu düşünür. Altı asır süren bir şiir geleneğinin tecrübesinden faydalanmanın gereği ve önemi üzerinde durur. Tanpınar, eski şiirimizi dünyanın en büyük sanat an'anelerine dâhil eder. Eski şairlerin bilerek veya bilmeyerek kendilerini sese emanet edişlerini, oyunlar, mazmunlar gibi sesi ifade eden vasıtaları kullanmalarını, onların üstün tarafı olarak görür. Eski şiiri sevmenin ve anlamının, gelecek zaman için beklenen bir rönesansın ilk müjdesi olarak yorumlar.

Fuzulî, *Leylâ ve Mecnun* adlı eserindeki psikolojik kıvılcıklar ve Leylâ'nın ölümünden sonraki kısımda işlenen ferdiyetin başlangıcı olan isyan hissi ile an'änenin dışına çıkar.²⁰ Divan şiirinin temelinde aşk hissi, acı çeken âşık ve sevgili vardır. Fuzulî'nin şiirlerinde ise ızdırabın hazzı, insan kaderi ve özlem hissiyle tasavvufî kaidelerle birleşerek âdeta hayatın tek gayesi hâline gelir: “Çünkü onun lûgatı fakirlik ve ızdırabın etrafında döner ve aynası yalnızlığın

¹⁴ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 136.

¹⁵ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 138.

¹⁶ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 137.

¹⁷ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 183.

¹⁸ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 183-189.

¹⁹ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 184.

²⁰ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 62.

aynasıdır. Mihnet, gam, kanaat, uzlet, gözyaşı, hicran, yoksulluk... Şikâyetlerine bakıp da bu lûgatı Fuzulî'ye sadece talihin cebrettiğini zannetmeyin. Bütün bu riyazet ve takva terbiyesi onu ister.”²¹ Tanpınar, Fuzulî'nin dille o kadar ustaca oynamasına, şiirimizin birçok söyleyiş mükemmelliklerini kendisi bulmasına, oldukça ağır basan zihnîliğine, mizah ve hiciv kudretine rağmen; onu hayatı ve aşkı çok ciddi bir zaviyeden gösteren şairlerden kabul eder. Bir bakıma bütün lezzetleri kendine kapamış görünen bu şairde ıstırapın hazzını bulur. Bir çeşit mazohizmden başka bir şey olmayan bu acıya atılış, onu özleme, onu hayatın tek gayesi, hatta sebep-i vücudu gibi göstermesi ve bu işteki ısrarı eserini öbür şairlerimizden ayıran büyük vasıflardan biridir. Denebilir ki, Fuzulî'nin şiiri, Türkçenin içinde bir eski çağ trajedisinin korusu gibi dövdür.²²

Tanpınar, Süleyman Nazif'in bir yazısında Leyla ve Mecnun'u Romeo ile Juliet'e benzetmesini ilk bakışta okudukça şaşırtıcı ve mübalağalı bulmasına rağmen bu benzetişte doğru bir taraf olduğunu düşünür. Bu benzetmenin temel sebebi, Shakespeare'de Rönesans başlangıcı, Nizami'de yarı kalmış bir Rönesans'tan başka bir şey olmayan Müslüman Orta Çağ'ını muayyen bir içtimai sistemin yaşayış, terbiye ve idealini içine alan aşk ve gençlik rüyasının ifadesidir.²³ Bu rüya, bozulmaması ve olduğu gibi kabul edilmesi gerektiği için her ikisinde de ölüm gayet tabii karşılanır. Tanpınar, Fuzulî'nin Leyla ve Mecnun adlı eserini; bir noktada Nizami'ninkinden ve hatta Ali Şir Nevai'ninkinden üstün tutar; çünkü Fuzulî'nin anlattığı Leyla, öbürlerinden daha fazla genç kızdır. Fuzulî'nin eserinde ifadesini bulan Leyla, Juliet gibi, Ophelia gibi Homeros'un Nausica'sı gibi eserde sadece Mecnun'un şaşırtıcı macerasını yaşamasını temin etmekle kalmaz, aynı zamanda ay ışığında kapalı bir bahçe gibi olsa da her lahza kendi varlığını duyurur.

Tanpınar'ın Fuzulî ve Bâkî'nin eserlerini mukayese ederken onları sanat dünyasının ritmini yapan iki ayrı anlayış olarak değerlendirir.²⁴ Fuzulî'yi sadece kalbe ait bir macera telakki eden ve ıstırapı, yaşanacak tek iklim olarak gören bir şair olarak düşünür. Tanpınar, bu fikrini şairin Farsça Divanı'nın mukaddimesine dayandırır. Fuzulî, bu mukaddimedede tabiatının daha ziyade kaside ve muamma yazmağa müsait olduğundan da bahseder. Tanpınar'a göre, Fuzulî'nin şiirinde her şey kendiliğinden *benin* etrafında toplanır ve oradan hareket ederek dünyasını yakalar. Dil, Fuzulî'de her şeyden evvel bir yaratma işinin başlangıcı olan bir teessür hissinin vasıtasıdır. Baki'nin şiirinde ise, kurucu unsurlarıyla Fuzulî'ninkinden hiç de farklı olmayan bir iç âlem, kendisini aşan bir nizam söz konusudur. Dil, bu yüzden daha ziyade dış âlemin malıdır; Bâkî, onu kurmakla işe başlar ve kurduğu bu dünyaya bir şekil vermeye çalışır.

Tanpınar; Fuzulî ile Bâkî'yi hayat ve insan kaderine dair fikirlerin yanı sıra neşe ve hüznün gibi hisleri işlemeleri bakımından karşılaştırır. Bu mukayesede, eski şiirin lûgatini ve modalarını kendi hayatının meseleleri için benimseyen Fuzulî'nin eserlerinde ıstırapla ve insan kaderiyle doğrudan doğruya temas ettiğimizi ifade ederek bu şiirdeki psikolojik esaslar üzerinde durur.²⁵ Bâkî ise onun tam zıddıdır; hayatın cilveleri karşısında çok sakin ve ölçülüdür, rinttir, hazperverdir ve dünya nimetlerinden hiçbirini kaçırmak istemez; fakat bu tür fikir ve hislerin hiçbirine kendisini lüzumundan fazla kaptırmaz. O tam manasıyla bir eski Osmanlı büyüğüdür. Bâkî, ihtirasın yerine güzellik dediğimiz mucizeyi tatmaktan başka bir şey olmayan bir bağlanma, ıstırapın yerine hafif ve iyi ayarlanmış, her lahza kendisini geçen ve hepimizi birden ifade eden bir hüznün hissini benimser. Naza benzeyen ve bizi daha çok bir iyileşme sıtması gibi yaşadığımız ana bağlayan bu ölçülü hüznün hissi, Bâkî'nin asıl hareket noktasıdır. Bâkî'de insan kaderini olduğu gibi kabul eden bir anlayış söz konusudur.

²¹ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 154.

²² A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 142.

²³ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 143.

²⁴ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 143-151.

²⁵ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 143-152.

Tanpınar, Fuzulî ile Bâkî arasındaki ayrılığın derinleştiği noktalardan biri olarak ölüm karşısında aldıkları tavırları görür. Fuzulî'de ölüm hissîliğini hiçbir zaman unutmaz.²⁶ Baki için ölüm, XIX uncu asrın o mutlakçı sanatkârı gibi, eserinin ve kendisinin tam anlaşılacağı insan hafızasında mısralarının parıltısına boğulacağı ebediyetin kendisidir. Bu noktada şüphesiz Baki yalnız değildir. Müslüman Şark şiiri sanatın ebediyetine inanmıştır. Tanpınar, Baki'nin gazelinde ve dünyaya bakışında çok modern bir tarafın da bulunduğunu kavrar.

Tanpınar, Fuzulî ile Bâkî'nin şiirlerinde yer alan lüğatin birbirlerinden tamamıyla ayrı olduğunu ileri sürer. Bâkî Divanı baştan aşağı kıymetli madenler ve sanat eşyası ile doludur. Sanki kasidelerini sunduğu hükümdarın asıl hazinelerine sahip olan oymuş gibi bir cümbüş söz konusudur. Murassa kadehler, ipekli kumaşlar, ham ve işlenmiş madenler, taşlar, bu hakiki renk ve ışık cümbüşünün bir parçasıdır. Tanpınar'a göre, Fuzulî'de bu cümbüş ve israfın izini bulamayız. Hatta Baki'nin kullandığı bütün o parlak madenler, taşlar, çok defa Fuzulî'de kısılmış bir lamba gibi renk ve parıltılarını bile kaybeder. Çünkü onun lügati fakirlik ve ıstırabın etrafında döner ve aynası yalnızlığın aynasıdır. Mihnet, gam, kanaat, uzlet, gözyaşı, hicran, yoksulluk, şikâyet gibi hisler ön plandadır.²⁷ Tanpınar'ın büyük duygucu olarak adlandırdığı Nedim ise, hissettiklerini olduğu gibi aktarmayı tercih eder, onları yaşar, görür, işitir, duyar, bir süsleme motifi olarak kullanmaz ve bu sayede bize "*bir nevi modern ruh*"²⁸ gibi görünür.

Tanpınar'a göre, Nedim'de her şey an'aneden gelir. Neş'esi, humour'u, hayat karşısındaki rindane durumu kendinden evvelki şairlerde, Baki'de, Yahya Efendi'de, mizaç ayrılığına rağmen o kadar çok sevdiği ve eserini yakından takip ettiği Nef'î'de ve diğer on yedinci asır şairlerimizde bol örnekleri bulunan vasıflardır. Gündelik hayat ve mahalli renkler aşkı ise şiirimizin birkaç asırlık bir an'anesidir. Nedim, bu birikimle hareket etmesinin yanı sıra kendisinden önceki şairlerden ve çağdaşlarından farklı olarak *çok daha sıcak bir şekilde kaynaşmış bir taraf* söz konusudur.²⁹ Nedim, pitoreskte kalmadan yüksek resme erişir, lirizmine bazı hususilikler katar ve zaman zaman eski sanatlarınıza has olan o çok bilgili ve hesaplı safderunluktan ayrılanın yolunu bulur. Hatta daha ileriye giderek bazı Rönesans adamları gibi bu örtülü safderunluğun bir köşesini açarak ona hususi bir cazibe verir.³⁰ Nedim'in şiirinde, eski hayatın şiirimize giren akisleri oldukça fazladır. Nedim'in sırrı hayatın, tabiatın, arzu ve heveslerin karşısında kendisini serbest bırakmaktan hoşlanmasında ve yaşadığı anı önemseyerek bir canlılık ve bir yaşama arzusu ile her şeyi terk edebilmesindedir

Tanpınar, Nedim'i yaşadığı dönemden itibaren etrafında takipçiler toplayabilen, etkisi birkaç nesle intikal eden müstesna ustalardan kabul eder. Bunda divan şiirini yerli bir havaya sokmasının etkisi vardır. Bu fikre göre Nedim, tekke-tasavvuf muhitleri gibi nispeten kapalı bir yapı içinde eserini vererek özellikle sözlü gelenekte etkisini sürdüren Nesimi, Yunus ve Niyazi-i Mısri gibi kabul görmüş şairler istisna edilirse, etkisi her daim süren şairlerin başında gelir. Sadece yaşadığı zaman itibarıyla değil eseriyle de bize diğer divan şairlerinden daha yakındır. Nedim, Türkçeyi ve kendi devrinin Türkçesini ve onun imkânlarını çok iyi bilmesi sebebiyle, şiirinde bir hareket kabiliyetiyle bir iç düzen kurabilmiştir.³¹

Tanpınar, şiirimizde Mevlevî an'anesinde yetişmiş büyük sanatkârlardan biri olan Şeyh Gâlib'i çok iyi bildiği şeyleri büyük hayalci kudretiyle gizlemenin sırrına sahip olan bir sanat zevkenden dolayı muasırlarından ayrı tutar. Onun çok genç yaşta bir dilin üzerinde ve onu değiştirmek için şuurlu bir gayret sarf etmesini yüceltir. Mevlevî tarikatından oluşu, zengin bir an'aneden ve tasavvufî lüğatin istiare ve mecaz imkânlarından faydalanmasını iyi bilen bir şairdir. Ayrıca, şiir lisanının an'anesinde öteden beri klişe gibi tekrarlanan tedailerin çoğunu

²⁶ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 143-162.

²⁷ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 164.

²⁸ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 174.

²⁹ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 174.

³⁰ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 174.

³¹ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 176.

kırması, bir serbestlik fikri ile yeni bir lügat kullanmış olduğu izlenimini verir. Nedim ve Şeyh Gâlib, yaşadıkları devri şiirlerine yansıtmasını bilen şairlerdir: “*Sâdâbâd, Nedim şiirinin mâlikânesei olmamış mı idi? Üçüncü Selim devrinin kibar hayatına dekor teşkil eden Boğaziçi ve Boğaziçi mehtabı da Şeyh Gâlib’in şiirini yer yer bir âvize gibi renk ve ışıkla doldurur.*”³² Tanpınar, Şeyh Gâlib’in ilhamının iç mekanizmasında tesir eden bir usta olarak Nâilî’yi görür. Nâilî’yi, şiirimizin inkişafında, mısralarının daima yekpare görünen mükemmeliyeti içine sığdırdığı ikizli hayalleri, ölçülü lirizmi, tasavvuftan aşka kadar şiirin belli başlı bütün tezlerini yüksek bir zevk hâline getiren usta edasıyla, Nef’î’den sonra, en çok tesir eden on yedinci asır şairimiz olarak kabul eder.

Tasavvuf felsefesi, huzursuzlukları ve endişeleri mutlak vücuda kavuşmak arzusuyla toptan reddeder. Massignon ve Tanpınar, Müslüman sanatlarındaki trajedinin ve trajik hissin yokluğunu dinî inanışa bağlar. Klâsik şiirin son büyük şairi kabul edilen Şeyh Galib, “*Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen / Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen*” beytinde Yunan trajedisinin bahsettiği gibi bir insan söz konusu değildir.³³ Ayrıca Tanpınar’a göre, Müslüman dininin ilk günahı kabul etmemesi yani insanın baştan mahkûm olmaması, dinî dramın teşekkülünü imkânsızlaştırır; Müslüman edebiyatlarının Orta Çağ hikâyesinden romana geçemeyişi ise, psikolojik tecessüsün, dinde günah çıkarmanın ve bilhassa tenkit fikrinin yokluğundan ileri gelir.³⁴

Tanpınar’a göre, eski nesri boğan söz sanatlarının mühim bir sebebi plastik sanatlardan ve resimden gelen terbiyeden, onların insana açtığı görüş imkânından mahrum bulunmasıdır. Dolayısıyla yazar, çizginin, resmin, heykeltraşının yani rengin ve hacmin tecrübesinden geçmemiş ve bunların tecrit terbiyesini almamış olan eski edebiyatta bilhassa eski nesirde eşya ve dış dünya ile temasın çok sathi kaldığına inanır. Tanpınar, Yahya Kemal’in nesir ve resim bulunsaydı kültürümüz başka şekil alırdı, fikrine tamamiyle katılır. Tanpınar’a göre eski nesir, bir çeşit rahat ve dağınık konuşmada kalır.³⁵ Buna göre, Türkçede nesrin teşekkülü için insanın ve cemiyet müesseselerinin değişmesi ve tahsil sisteminin Türkçeye dönmesi ancak Tanzimat’la mümkün olur.

Tanpınar, Evliya Çelebi’ye eski nasirlerimiz içinde özel bir mevki verir ve onu bütün edebiyatımızda yaratılıştan büyük muharrir doğanların başında zikreder. Onun *Seyahatname* adlı eserini, *konuşmaktan haz duyan ve kendi fantezisinin cümbüşleriyle mest olan bir adamın* eseri olarak yorumlar.³⁶ Onun eseri, basit cümlelerle bizzat yaşanmışın ifadesi olan canlı dikkatlerle doludur. Evliya Çelebi’nin sanatında dilin ve sohbetin önemine dikkati çeken Tanpınar, kaynağını halkta bulan bu muharriri yüceltir: “*Kosova muharebesinde ve İstanbul fethinde bulunmuş gazilerin sade diliyle yazmakta tereddüt etmeyen bu İstanbul çocuğunda her şey, bütün zenginlikler halktan gelir. O halkın gözüyle görür, onun muhayyilesi ile düşündür, onun sinizmiyle kabul ve inkâr eder ve onun derin imanı ile yaşar.*”³⁷ Tanpınar’a göre, eski nesir, hakiki ve büyük manasında resme hiçbir zaman erişmemiştir. Buna karşın Evliya Çelebi’de bu tasvir zevki bir nevi keskin bir yaşama hissiyle beraber yürür. Onun kadar renkli ve neşeli bir gözle etrafa bakmak pek az kimseye nasip olmuştur. Bunda Çelebi’nin İmparatorluğu sevmesinin ve onun hayatıyla iftihar etmesinin büyük rolü vardır.³⁸ Tanpınar, aynı lezzeti ve saadet hissini, Gürcü Mehmet Paşa’nın sefaret heyetiyle Viyana’ya girişini anlatan sayfalarda en yüksek kudretiyle bulur. Evliya Çelebi’nin izlenimleri sadece yüzeysel bir pitoreskte kalmaz; o öğrenmek ve anlamak için yazmasını bilen kişidir. Mensup olduğu medeniyetin bütün ruh ve zekâ inceliklerine sahip olan bu seyyahın eserini imparatorluğu

³² A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 179-180.

³³ A. H. Tanpınar, *19uncu Asır Türk...*, s. 24-25.

³⁴ A. H. Tanpınar, *19uncu Asır Türk...*, s. 29-30.

³⁵ A. H. Tanpınar, *19uncu Asır Türk...*, s. 33.

³⁶ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 166.

³⁷ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 167.

³⁸ A. H. Tanpınar, *Edebiyat Üzerine...*, s. 166-168.

anlamak için en kısa bir yol ve hakiki vatan coğrafyasını anlamak için bir kaynak olarak gösterir.

Sonuç

Tanzimat'tan beri kurulup geliştirilmeye çalışılan Türk edebiyatının divan edebiyatı ve halk edebiyatı olmak üzere iki zengin kaynaktan beslenmesi gerektiğine inanan Tanpınar, bir gelenek ve bir süreklilik fikriyle eski şiirimizi ve nesrimizi inceler. Bu geniş bakış açısıyla, divan ve halk edebiyatı alanındaki eserleri, her daim anlaşılması ve ders alınması gereken fikrî ve hissî kaynaklar olarak yorumlaması dikkate değerdir. Bilhassa Fuzûlî, Bâkî, Nedim ve Şeyh Gâlib gibi divan şairlerinin şiirleri ve mizaçları arasında yaptığı mukayeseli incelemelerde, şairlerin mihnet, gam, kanaat, uzlet, gözyaşı, hicran, yoksulluk, şikâyet gibi hisleri nasıl işlediklerini ortaya koyarak, hayat ve beşer karşısında aldıkları tavır irdeleyerek, bu şairlerin edebî şahsiyetleri hakkında isabetli neticelere ulaşır. Her şairin ve nasirin kendi yaşadığı devri yansıtan canlı dikkatlerini takdir ederek önemser. Geçmiş, bugünü ve geleceği bir arada, parçalanmaz bir bütün hâlinde düşünen Tanpınar, altı asır süren bir şiir geleneğinin tecrübesinden faydalanmanın gereği ve önemi üzerinde durur. Tanpınar, eski şiirimizi dünyanın en büyük sanat an'anelerine dâhil eder. Eski şiiri sevmenin ve anlamının, gelecek zaman için beklenen bir Rönesans'ın ilk müjdesi olarak yorumlaması eski edebiyatımıza ne denli büyük önem verdiğinin açık bir göstergesidir. Tanpınar, Türk edebiyatının en önemli problemlerinden birinin dil meselesi olduğuna inanır. Divan ve halk şairlerinin şiirlerini bu bakış açısıyla inceleyen yazar, büyük şairlerin çoğunun halkın ağzında değişen ve gelişen Türkçeyi yakalayabildikleri nispette muvaffak olduklarını düşünür. Tanpınar, tüm sanat eserlerimizi bütüncül bir bakış açısıyla kavrayarak, onların üstün yönlerini ifade eder ve bazı millî uyanış eksikliklerinin tamamlanması gerektiğine inanır.

Kaynakça

- Aktulum, Kubilay, *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yay., İstanbul 2007.
- Akyüz, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1995.
- Aytaç, Gürsel, *Edebiyat ve Kültür*, Hece Yay., Ankara 2005.
- Çetişli, İsmail, *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Tespitleriyle Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatının Temel Meseleleri*, haz.: Kâzım Yetiş, *Edebiyatımızın Zirvesinden 3 İsim Nâmık Kemâl-Ahmet Hamdi Tanpınar-Kemal Tahir*, Elginkan Vakfı Yay., İstanbul 2012.
- Enginün, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yay., İstanbul 2001.
- Enginün, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV, Sayı: 481-482, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2012.
- Ercilasun, Bilge, *Edebiyat Tarihi ve Tenkit*, Dergâh Yay., İstanbul 2013.
- Kıran, Zeynel ve Kıran, Ayşe, *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Seçkin Yay., Ankara 2007.
- Kolcu, Ali İhsan, *Batı Edebiyatı*, Akçağ Yay., Ankara 2003.
- Okay, Orhan, *XX. Yüzyılın Başında Cumhuriyet'e Yeni Türk Şiiri (1900-1923)*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV, sayı: 481-482, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2012.
- Parlatır, İsmail, *XIX. Yüzyıl Yeni Türk Şiiri*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı IV, sayı: 481-482, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2012.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 2001.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yay., İstanbul 2005.

Tekin, Talat, *İslam Öncesi Türk Şiiri*, Türk Şiiri Özel Sayısı I (Eski Türk Şiiri), sayı: 409, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1986.

Yetiş, Kazım, *Belâgattan Retoriğe*, Kitabevi Yay., İstanbul 2006.